

Annukka Hentilä

LUOMUSERTIFIINTI YKSITYISMETSÄNOMISTAJAN NÄKÖKULMASTA

LUOMUSERTIFIINTI YKSITYISMETSÄNOMISTAJAN NÄKÖKULMASTA

Annukka Hentilä
Opinnäytetyö
Kevät 2019
Maaseutuelinkeinojen tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma

Tekijä: Annukka Hentilä

Opinnäytetyön nimi: Luomusertifiointi yksityismetsänomistajan näkökulmasta

Työn ohjaaja: Anu Hilli

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2019

Sivumäärä: 34

Luomukeruutuotteiden kysyntä on kasvussa sekä Suomessa että kansainvälisillä markkinoilla. Suomella olisi valtava potentiaali vastata luomukeruutuotteiden kysyntään, koska metsistämme voitaisiin sertifioida luomuun jopa 99 %. Luomumerkintä antaa keruutuotteille lisäarvoa.

Luomukeruualueiden sertifiointijärjestelmä uudistettiin kesällä 2018, ja sen tarkoitus oli laajentaa luomukeruualueiden peittävyttä ja parantaa alan yritysten toimintaedellytyksiä. Suurin osa Suomen luomukeruualueesta sijaitsee tällä hetkellä Lapissa, Koillismaalla ja Kainuussa. Muualla Suomessa mm. luomusertifiointista kiinnostuneiden metsätilojen pirstaleisuus on hidastanut niiden sertifiointia.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitä käytännössä tarkoittaa, jos yksityismetsänomistaja haluaa sertifioida metsänsä luomuun sekä toimia luomuluonnontuotteiden kerääjänä, myyjänä ja jatkojalostajana. Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevan yksityisen metsätilan omistaja. Taustatiedot, kuten metsäsuunnitelma, saatiin metsänomistajalta. Loput materiaalista on hankittu internet-lähteistä ja kirjallisuudesta. Lisäksi verotoimiston virkailijalta selvitetiin luomusertifiointiin liittyviä verotuskysymyksiä.

Opinnäytetyön tulos on, että nykyjärjestelmällä yksityismetsänomistajan kannattaa maksaa luomusertifiointista vain, jos hän aikoo kaupallistaa luomukeruutuotteet itse. Luomusertifiointi voisi onnistua myös ns. selvittäjämallilla, jossa joukko metsänomistajia tai yrittäjiä sertifoisi yhdessä isomman alueen. Tällöin joku metsänomistajista tai luonnontuotealan yrittäjistä toimisi selvittäjänä ja kulut jaettaisiin usean metsänomistajan kesken.

Ennen valvontajärjestelmään hakeutumista metsänomistajan kannattaa tutustua huolellisesti ohjeisiin ja luomuvalvonnan vaatimuksiin, sekä miettiä mahdollisesti maksettavaksi tulevia kustannuksia ja saatavia tuottoja. Useiden luonnontuotteiden kerääminen on suhteellisen hidasta ja saatava hinta voi olla melko alhainen verrattuna keruuseen käytettyyn aikaan.

Luomuvalvontaan liittyminen edellyttää ajan tasalla olevaa metsäsuunnitelmaa, jota kaikilla metsänomistajilla ei kuitenkaan ole. Metsäkeskuksen metsään.fi -palvelusta löytyy kattavasti tietoa, jota metsänomistaja voi hyödyntää metsätalouden päätöksenteossa. Tietojen riittävyttä luomuvalvonnan perustaksi pitäisi vakavasti harkita. Osaksi metsään.fi -palvelua on suunnitteilla metsäalueiden luomusitoumusten sähköinen palvelu, joka helpottaa selvittäjämallilla tehtävää luomukeruualueiden perustamista.

Asiasanat: Luomusertifiointi, yksityismetsänomistaja, luomukeruutuotanto

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Agricultural and Rural Industries

Author: Annukka Hentilä

Title of thesis: Organic Certification Process for Private Forest Owners

Supervisor: Anu Hilli

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2019 Number of pages: 34

The demand for organic wild produce is increasing both in Finland and elsewhere in the world. Finland has a great potential to answer to it, since up to 99 percent of Finnish forests meet the conditions for organic certification. The certificate adds value to wild produce.

The certification system for organic wild collection areas was renewed in summer 2018. Its purpose was to expand the coverage of organic wild collection areas and improve the conditions for the companies in the industry. The vast majority of Finland's organic wild collection area is located in Lapland, Koillismaa and Kainuu. In southern Finland certifying has been slower due to more fragmented forest ownership, among other reasons.

The purpose of this thesis was to find out what it means when a private forest owner wants to get an organic certificate for his forest and act as the collector, seller and processor of wild organic produce. The thesis was commissioned by a private forest owner living in the region of Pohjois-Pohjanmaa, Finland.

This thesis is composed from information from internet and written sources, as well as information collected from the thesis commissioner and a tax office employee.

The research revealed that with the system currently in use private forest owners should pay for the organic certificate only if they intend to commercialize the collected produce themselves. The certification process could also work with so called investigator method, in which a group of forest owners or entrepreneurs certifies a larger area together. In this case one of the forest owners or natural products companies works as the investigator, and the costs are shared among several forest owners.

Before applying for the organic certificate a forest owner is advised to carefully read the instructions and requirements for organic control, and to consider the costs and revenue that may follow. Much of the wild produce is relatively slow to collect, and the price obtained can be quite low compared to the time spent collecting them.

Keywords: organic certification, private forest owner, organic wild produce

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	LUOMUSERTIFIointi	8
2.1	Metsien luomusertifiointi Suomessa	8
2.2	Luomusertifioinnin mahdollisuudet ja haasteet	10
2.3	Sertifiointijärjestelmän uudistus.....	11
2.4	Sertifiointimenetelmät ja -kustannukset.....	12
2.4.1	Perusmalli.....	13
2.4.2	Selvittäjämalli	13
2.4.3	Luomuvälvönnän kustannukset.....	14
2.5	Eri toimijöiden vastuut ja roolit luomukeruvuotoinnassa	15
2.5.1	Keruvualue selvittäjä	15
2.5.2	Maanomistaja.....	16
2.5.3	Ostajayritys	16
2.5.4	Luomuvuotimija.....	17
2.6	Luomukeruvualueet ja -tuotteet	17
2.7	Luomukeruu ja metsänkäsitteily.....	18
2.7.1	Metsänlannoitus.....	18
2.7.2	Juurikäävän ja vesakon- ja heinänvortunta	19
3	AINISTO JA MENETELMÄT	21
4	LUOMUSERTIFIointiVAIHtoEHDOT YKSITYISMETSÄNOMISTAJAN NÄKÖKUL- MASTA.....	22
4.1	Metsätilalta hyödynnettäviä keruvutuotteita	22
4.1.1	Kuusenkerkkä	23
4.1.2	Männystä saatavat luonnontuotteet.....	23
4.1.3	Kanerva ja mustikanvarvut.....	25
4.1.4	Mahla.....	25
4.2	Maanomistajan liittymisen luomutuotannon vältvontaan itse	26
4.3	Keruvualueen liittäminen vältvontaan keruvualue selvittäjän avulla	27
4.4	Metsänomistaja luomutuotteiden kerääjänä ja jatkojalostajana	28
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	30
6	POHDINTA	32

LÄHTEET.....	33
--------------	----

1 JOHDANTO

Luomusertifikaatti kertoo kuluttajalle luonnonmukaisen tuotannon kriteerien täytymisestä. Luomutuotteiden kysyntä on kasvussa sekä kotimaassa että ulkomailla. Luomun merkitys jalostetuissa elintarvikkeissa, kosmetiikkatuotteissa, lääke- ja luontaistuotteissa sekä niiden viennissä kasvaa jatkuvasti. Erityisesti luomumetsämarjoille on paljon kysyntää Aasiassa ja kysyntä on kasvussa.

Luomuksi saa nimittää vain valvontaan liitetyiltä keruualueilta kerättyjä luonnonvaraisia kasveja tai niiden osia. Keskeinen vaatimus on, että luomukeruutuotteiden keruualueilla ei ole käytetty kemiallisia lannoitteita tai kasvinsuojeluaineita kolmena edellisenä vuonna. Luomukeruualuetta voi olla esimerkiksi metsä, suo, pellonpiennar tai luomupelto. Luomipelloilta voidaan kerätä keruutuotteena siellä viljeltävän kasvin lomassa luonnonvaraisesti kasvavia kasveja. Suomen metsäpinta-alasta 97 % olisi mahdollista sertifioida luomukeruualueiksi muuttamatta nykyisiä metsänhoitokäytäntöjä.

Luomukeruualueiden sertifiointijärjestelmä uudistui vuonna 2018. Luomuvalvontaan voi edelleen hakeutua yksittäinen metsätila, joukko metsänomistajia tai suurempikin alue yhteisen luomukeruualueselvittäjän avulla. Metsäalueiden luomukelpoisuuden voi selvittää joko pitkään käytetyllä sopimusmallilla tai rajaamalla luomualueen ulkopuolelle luomussa kielletyillä aineilla käsitellyt alueet. Selvittäjämallia käytettäessä metsänomistajakohtainen sitoutuminen luomutuotannon ehtoihin tulee osoittaa entistä tarkemmin.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevan metsätilan mahdollinen liittyminen luomuvalvontaan ja mitä hyötyä liittyminen toisi metsänomistajalle. Metsänomistajalla on kiinnostusta luonnontuotteiden hyödyntämiseen metsänkasvatuksen ohella, joten lisäksi selvitettiin mahdollisia kerättäviä luomutuotteita ja niiden raaka-aineita.

2 LUOMUSERTIFIINTI

Luomu on sertifioitua tuotantoa, jossa tuotanto- tai kasvutapa on valvottua ja dokumentoitua. Luomuksi saa nimittää vain valvontaan liitetyiltä keruualueilta kerättyjä luonnonvaraisia kasveja tai niiden osia. Lisäksi luomukeruutuotteiden myyjän tulee kuulua luomuvalvontaan. Keskeinen vaatimus on, että luomukeruutuotteiden keruualueilla ei ole käytetty kemiallisia lannoitteita tai kasvinsuojelua-aineita kolmena edellisenä vuonna. (Luke 2019, viitattu 6.2.2019.)

Luomujärjestelmän perusteita ja luomukeruualueiden sertifiointia määrittelee ja säättää EU-lainsäädäntö: Neuvoston asetus EY N:o 834/2007 ja komission asetus EY N:o 889/2009. Suomessa järjestelmää valvoo ja ohjeistaa Ruokavirasto (ent. Evira), joka valvoo myös syötävien luomukeruutuotteiden kauppaa, tuotevalmistusta ja markkinointia. Luomukeruualueiden sertifioinnista vastaa Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY). (Vuorela 2018, 1, viitattu 6.2.2019.)

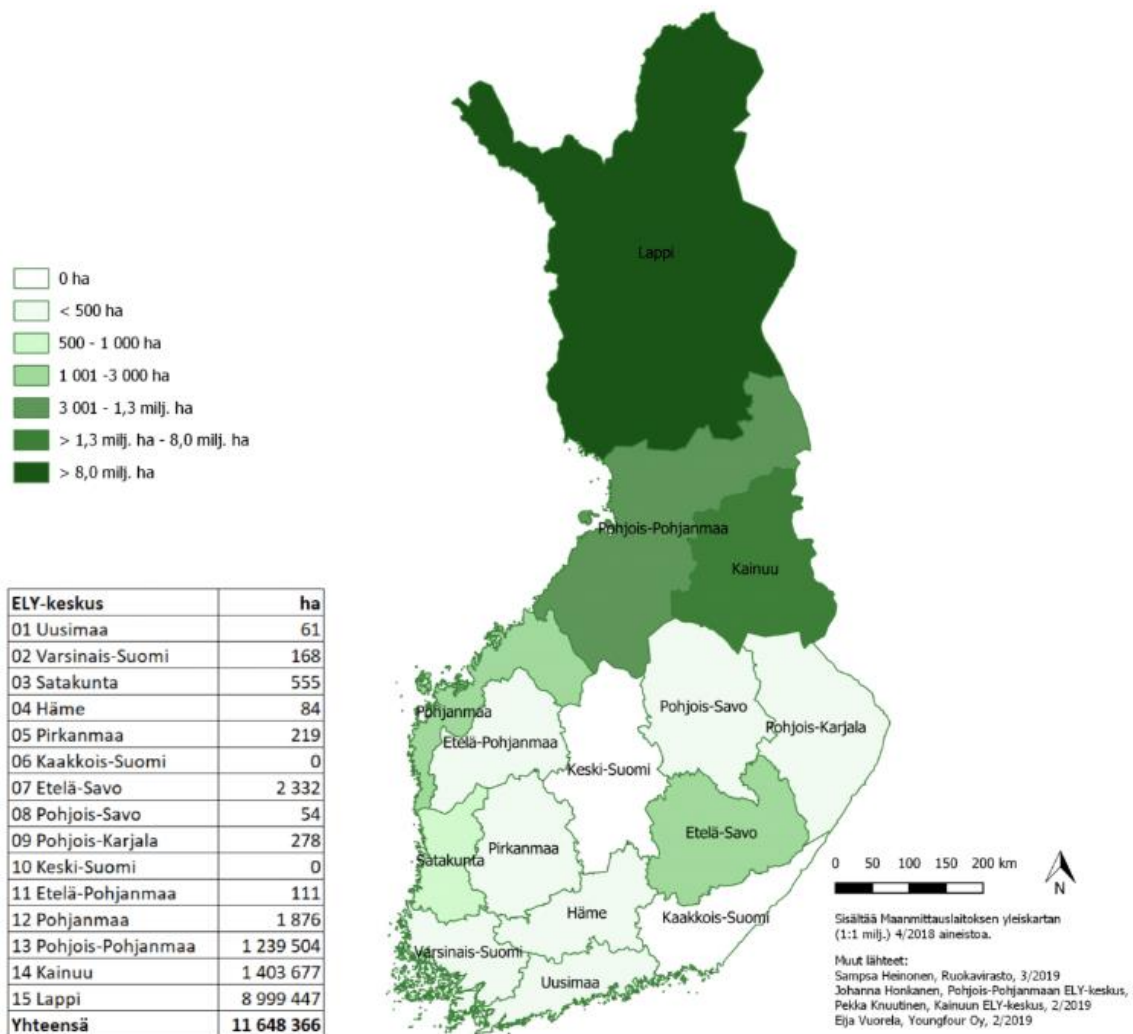
Luomuvalvontaan voi hakeutua yksittäinen metsätila, joukko metsänomistajia, yhteismetsä tai vaikkapa kokonainen maakunta yhteisen selvitysmiehen avulla. Tällä hetkellä Suomessa voi metsäalueiden luomukelpoisuuden selvittää joko pitkään käytetyllä sopimusmallilla tai rajaamalla luomualueen ulkopuolelle luomussa kielletyillä aineilla käsitellyt alueet. Keruutuotteiden osalta hakemus toimitetaan siihen ELY-keskukseen, jonka alueella keruualueet sijaitsevat. (Metsäkeskus 2019, viitattu 6.2.2019.)

2.1 Metsien luomusertifiointi Suomessa

Suomeen rakentui 2000-luvun vaihteessa luomukeruualueiden sertifiointijärjestelmä, jonka kehityksen suuntaviivat ovat EU:n luomuasetuksesta johdettuja. Kansallinen toimintatapa kehittyi Suomen 4H-liiton kehittämistoiminnan ja luomualan viranomaistoimijoiden yhteistyöllä. Myös metsätalouden toimijakenttä sitoutettiin tuolloin järjestelmään mukaan. Tuolloin metsänhoitoyhdistysten jäseninä olleet yksityismetsänomistajat tulivat sertifiointin piiriin. Kaikille jäsenille tiedotettiin järjestelmään liittamisestä ja erillisellä ilmoituksella heillä oli mahdollisuus jäädä pois luomusta. Muut metsänomistajatahot liittyivät järjestelmään erillisin sopimuksin. Luomukeruualueita perustettiin eri

puolilla Suomea, ja käytännön pilottitoiminta aloitettiin Lapissa, Koillismaalla ja Kainuussa. Myöhemmin mukaan liittyi myös joitakin eteläisempiä maakuntia. (Vuorela 2018, 2–3, viitattu 6.2.2019.) Suurin osa Suomen luomukeruualueista sijaitsee edelleenkin Pohjois-Suomessa (KUVA 1).

Toiminnan käynnistämisen taustalla oli luonnontuotealan yritysten tarve saada markkinoille luomulaatuisia luonnonmarjoja teollisessa mittakaavassa. Luomusertifiointilla saatava taloudellinen lisäarvo nähtiin luonnontuotteiden kaupankäynnissä, erityisesti kansainvälisillä markkinoilla. Luomukeruualueiden pääasiallisia hyödyntäjiä ovat Suomen suurimmat teolliset marja-alan yritykset, jotka ovat myös vastanneet alueiden ylläpidosta ja selvitystoiminnan kustannuksista. Järjestelmän perustamista alkaen luomukeruualueita on ylläpidetty yhtäjaksoisesti ainoastaan Lapin alueella, muualla Suomessa laajojen alueiden ylläpito perustamisen jälkeen hiipui mm. vähäisen luomuyritystoiminnan vuoksi. Lapissa selvittäjän roolissa on toiminut 4H-järjestö ja Kainuun ja Koillismaan alueella selvitystehtävissä toimi myös yksityinen yritys, joka jäi myöhemmin pois luomutoiminnasta. (Vuorela 2018, 3, viitattu 6.2.2019.)

KUVA 1. Luomukeruualueiden pinta-alat (ha) Suomessa vuoden 2017 lopussa (Järvelä & Sankari, viitattu 6.2.2019)

2.2 Luomusertifiointin mahdollisuudet ja haasteet

Luomu on luotettava sertifikaatti, joka kertoo kuluttajalle laadusta, valvonnasta ja luonnonmukaisen tuotannon kriteerien täyttymisestä. Luomun merkitys jalostetuissa elintarvikkeissa, kosmetiikka-tuotteissa, lääke- ja luontaistuotteissa sekä niiden viennissä kasvaa jatkuvasti. Luomukeruuotteita kohtaan löytyy paljon kiinnostusta nopeasti kasvavilta ja kaupungistuvilta alueilta, kuten Etelä-Koreasta, Japanista ja Kiinasta. Erityisesti luomumetsämarjoille on Aasiassa paljon kysyntää, ja luomumarjan hinta jatkojalosteissa on suurempi kuin tavanomaisesti tuotetussa marjassa. Luomun kysyntä on kasvussa maailmanlaajuisesti ja Suomella on valtava potentiaali vastata siihen. (Luke 2019, viitattu 6.2.2019; Tiermas 2019, viitattu 6.2.2019.)

Luomumetsät voivat myös tuoda imagoetua maaseutumatkailulle sekä ravitsemus-, hyvinvointipalveluja ja Green Care -toimintaa harjoittaville elinkeinoille. Yli 97 % Suomen metsistä ja 87 % maapinta-alasta olisi mahdollista sertifioida luomukeruualueiksi muuttamatta nykyisiä metsänhoitokäytäntöjä. Suomen luomukeruualue on 30 % kaikesta maailman luomukeruualueesta ja lähes 38 % (n. 13 miljoonaa hehtaaria) Suomen maapinta-alasta. Luomukeruualue voidaan kaksinkertaistaa sertifioidulla jo luomussa olevan pohjoisen Suomen lisäksi metsiä myös muualla Suomessa. (Luomuinstituutti. 2019, viitattu 6.2.2019.)

Metsien luomusertifiointi on ollut hitaampaa eteläisessä Suomessa, koska metsänomistus on pirstaleisempaa ja luomussa käytettyjen aineiden käyttö yleisempää. Siellä luomuun on liittynyt lähinnä yksittäisiä metsänomistajia ja luomutiloja. Keruualueet laajenisivat ja sirpaloitumisongelma poistui, jos keruualueet tehtäisiin luomukelpoisuuden eikä maanomistuksen perusteella. Uuden sertifiointijärjestelmän tarkoitus on helpottaa sertifiointia alueilla, missä on useita metsänomistajia. (Evira 2017, viitattu 11.2.2019.)

Luomusertifiointi ei vaikuta jokamiehen oikeuksiin, mutta metsänomistaja voi sopia luomukarttatietojen luovuttamisesta ja luomusertifiointin hyödyntämisestä esimerkiksi marja- tai matkailuyrittäjän kanssa. Jokamiehen oikeuksien nojalla sallittujen marjojen, sienien ja yrttien keruu on sallittua, oli alue luomussa ei tai. Erikoiskeruuotteiden, kuten mahlan, pakurin ja pihkan keruuta varten tulee olla kuitenkin maanomistajan lupa, sillä ne eivät kuulu jokamiehen oikeuksien piiriin. Jos metsänomistaja ei itse halua hyödyntää kyseisiä tuotteita, voi hän sopia keruuoikeudesta ja korvauksesta kerääjän kanssa. (Ruralia-instituutti 2019, viitattu 11.2.2019.)

2.3 Sertifiointijärjestelmän uudistus

Heinäkuussa 2018 Evira julkaisi uuden ohjeen ”Luonnonmukainen tuotanto 1. Yleiset ja kasvintuotannon ohjeet, 18219/7”, joka sisältää luomukeruualueiden sertifiointin ohjeen. Luomukeruualueiden sertifiointijärjestelmän uudistuksen tarkoitus oli laajentaa luomukeruualueiden peittävyttä ja parantaa alan yritysten toimintaedellytyksiä. Uuden ohjeen isoin muutos liittyy ns. selvitysmallilla perustettavien, laajojen alueiden sertifiointiin. Ohjetekstissä edellytetään aiempaa tiukemmin metsänomistajakohdaisen sitoutumisen osoittamista. (Vuorela 2018, 7, viitattu 6.2.2019.)

Aiemmassa sertifiointimallissa yksityismetsätilat sitoutettiin metsänhoitoyhdistysten kautta, joiden jäsenten hallinnassa on suurin osa valtakunnallisesta metsäpinta-alasta. Suomen metsäpinta-alasta noin 60 % on yksityisessä omistuksessa ja yksityismetsänomistajia on noin 700 000. Loput, eli noin 40 % metsäpinta-alasta on Metsähallituksen, metsäyhtiöiden, yhteismetsien ja julkisten metsänomistajien hallinnassa. (Metsäyhdistys 2014.) Koska uudessa mallissa edellytetään jokaisen metsätilan tilakohtaista sopimusta, tulee niiden hankkiminen olemaan työllistävä ja kallis toimenpide, ja sopimuksia voi olla haasteellisempaa saada suuria määriä. (Vuorela 2018, 8, viitattu 6.2.2019.)

Selvittäjämalli voi toimia pienemmissä aluekokonaisuuksissa, jolloin haetaan asiasta kiinnostuneet yksittäiset metsätilat kumppaneiksi, tehdään sopimukset, perustetaan luomukeruualue ja liitytään valvontaan. Niin pienyritykset saisivat toimivan ratkaisun luomuraaka-aineiden tarpeiden tyydyttämiseksi. Sertifiointiin liittyminen ei takaa rahallista hyötyä metsänomistajalle, vaikka kustannuksiaakaan ei välttämättä tule. Taloudellisen hyödyn saaminen vaatii metsänomistajan aktiivista panostusta luomuluonnontuotteiden kaupassa tai niihin liittyvien keruuoikeuksien myynnissä. (Vuorela 2018, 5–6, viitattu 6.2.2019.)

2.4 Sertifiointimenetelmät ja -kustannukset

Metsänomistaja voi hakea keruualueita luomuvalvontaan kahdella tapaa: joko itse (perusmalli) tai keruualue selvittäjän avulla (selvittäjämalli). Luomuvalvontaan liitytään täyttämällä luomuvalvontalomake sekä täydennyslomake. Luomuvalvontalomakkeessa ilmoitetaan tarvittavat tiedot ja sitoudutaan noudattamaan luomutuotantoa. Täydennyslomakkeessa ilmoitetaan tuotantosuunnaksi keruutuotanto ja lisäksi keruualueiden sijainti. Lomakkeiden liitteeksi laaditaan luomusuunnitelma, jolla kuvataan toiminta sekä vuosisuunnitelma, jolla kuvataan aiotut toimet keruualueella sinä vuonna. Nämä lomakkeet ovat saatavilla Ruokaviraston internetsivuilta. (Tiermas 2019, viitattu 7.2.2019.)

Keruualueet luomuvalvontaan liittänyt toimija saa luomuvalvontaan kuulumisesta saatavan luomutodistuksen. Hän myös vastaa selvitystyöstä koituvista kuluista ja valvontamaksusta. Luomukeruualueelta kerätyt tuotteet voi hyödyntää luomuna ainoastaan luomutodistuksen omaava ja val-

vontaan liittynyt toimija. Perusmallissa luomutodistuksen saa keruualueen luomuvalvontaan liittänyt alueen omistaja tai haltija. Selvittäjämallissa luomutodistuksen saa keruualueet luomuvalvontaan liittänyt keruualueselvittäjä. (Tiermas 2019, viitattu 7.2.2019.)

2.4.1 Perusmalli

Perusmallissa esimerkiksi luomutila tai metsänomistaja ilmoittautuu ELY-keskuksen luomuvalvontaan ja kuvaa toimintansa luomusuunnitelman ja vuosisuunnitelman avulla. Luomusuunnitelmaan tulee sisältyä

- keruualueiden sijainti ja kartat
- selvitys metsänhoitotoimenpiteistä edellisten 3 vuoden ajalta
- selvitys siirtymäaikavaatimusten täyttämisestä
- ajantasaiset metsänhoitosuunnitelmat
- selvitys lajien säilymisen turvaamisesta keruualueella
- lista kerättävistä kasvilajeista ja niiden osista
- keruu aika.

Vuosisuunnitelmassa selvitetään, milloin keruuta toteutetaan ja mitä lajeja kerätään. Jos keruualueella on muita hyödyntäjiä, joille luovutetaan karttatietoja, tulee heistä pitää kirjaa. Keruussa tai muussa toiminnassa tapahtuvista merkittävistä muutoksista tulee ilmoittaa luomuvalvontaan. Jos keruu on tarkoitus aloittaa jo seuraavana kesänä, selvitystyö keruualueen luomukelpoisuudesta ja valvontaan liittämisestä kannattaa aloittaa hyvissä ajoin jo edellisenä talvena. Perusmallissa ostajaa valvoo Ruokavirasto (ent. Evira). Luomutila osoittaa keruualueet, joilla poimijat tekevät keruuta. (Tiermas 2019, viitattu 5.2.2019.)

2.4.2 Selvittäjämalli

Selvittäjämallissa selvitystyön keruualueiden luomukelpoisuudesta tekee maanomistajien puolesta keruualueselvittäjä. Selvittäjämallissa keruualueselvittäjä ilmoittautuu ELY-keskuksen luomuvalvontaan sekä kuvaa toimintansa luomu- ja vuosisuunnitelmien avulla. Keruualueselvittäjän luomusuunnitelmaan tulee sisältyä

- keruualueiden sijainti ja kartat
- selvitys metsänhoitotoimenpiteistä edellisten 3 vuoden ajalta

- selvitys siirtymäaikavaatimusten täyttämisestä
- tiedot keruualueiden omistussuhteista
- muutokset alueiden omistussuhteissa ja metsänhoitosuunnitelmissa
- maanomistajien sitoumukset
- selvitys lajien säilymisen turvaamisesta keruualueella
- yritykset, joilla kartta-aineistoa luovutetaan.

Vuosisuunnitelmaan kuvataan keruualueiden luomukelpoisuudessa tai omistajuussuhteista mahdollisesti tapahtuneet muutokset sekä ajantasaiset karttatiedot. Toimijoista, joille on luovutettu karttatietoa ja jotka mahdollisesti tekevät luomualueella keruuta, pidetään luetteloa. Selvittäjän tulee kuvata luomusuunnitelmassaan, miten hän dokumentoi mahdolliset muutokset edellä mainituissa tiedoissa, sekä miten hän ylläpitää ja päivittää tietoja ja sopimuksia vuosittain. (Tiermas 2019, viitattu 7.2.2019.)

Selvittäjä voi liittää maanomistajien suostumuksella useita alueita luomuvalvontaan, jolloin voidaan muodostaa laajoja ja yhtenäisiä keruualueita. Tällaiset keruualueet ovat tarpeellisia teollisen mitta-kaavan tuotannossa, kun raaka-ainetta tarvitaan suuria määriä. Selvittäjämallissa ostajaa ja valmistajaa valvoo Ruokavirasto. (Tiermas 2019, viitattu 7.2.2019.)

2.4.3 Luomuvalvonnan kustannukset

Luomuvalvontaan kuuluvat toimijat tarkastetaan vuosittain. Luomurekisteriin merkitsemistä koskevan hakemuksen käsittelyn hinta on 110 euroa toiminnanharjoittajaa kohden. Maksu suoritetaan kerran valvontaan liityttäessä. Tuotantotarkastuksen perusmaksu, 140 euroa, maksetaan joka vuosi. Valvontajärjestelmään kuuluvien muiden toimijoiden, eli keruualueen selvittäjän, valvonnan hinta on 91 euroa tunnilta. (Tiermas 2019, viitattu 11.2.2019.)

Selvittäjämallissa keruualueselvittäjä vastaa kustannuksista. Hän voi liittää keruualueita kustannustehokkaasti luomuvalvontaan tekemällä maanomistajien puolesta useiden kiinteistöjen selvitystyön samalla selvityshinnalla. Tarkastuksen hinta on tuntiperusteinen, ja se syntyy lomakkeiden ja suunnitelmien läpikäymisestä. (Tiermas 2019, viitattu 11.2.2019.)

2.5 Eri toimijoiden vastuut ja roolit luomukeruutoiminnassa

Metsänomistajalla on useita erilaisia mahdollisuuksia liittää metsätilansa luomuvalvontaan. Maanomistaja voi itse liittää oman metsätilansa tai luomutilansa luonnontuotteiden keruualueen ELY-keskuksen valvontajärjestelmään tai käyttää keruualueen selvittäjää. Mikäli maanomistaja kerää ja jatkojalostaa itse luomukeruutuotteita, hänen tulee liittyä luomuvalvontaan. (Taulukko 1.)

TAULUKKO 1. Keruualueiden liittäminen luomuvalvontaan (Evira 2018, viitattu 8.2.2019)

Toimija	Toimijalle asetettavat vaatimukset
MENETELMÄ 1: KOLMANNEN TAHON SELVITYS, SOPIMUKSELLINEN	
Keruualueen selvittäjä	Hankkii luotettavat tiedot alueen luomukelpoisuudesta Laatii sopimukset maanomistajatahojen kanssa Liittyy alkutuotannon valvontajärjestelmään (ELY-keskus)
MENETELMÄ 2: MAANOMISTAJA LIITTÄÄ OMAN KERUUALUEEN VALVONTAAN	
Maanomistaja/metsätila	Liittyy alkutuotannon valvontajärjestelmään (ELY-keskus)
Maanomistaja/luomutila	Liittää omistamansa keruualueet olemassa olevaan luomuyksikköön (ELY-keskus)
KERUUTUOTTEIDEN OSTOTOIMINTA	
Keruutuotteiden ostaja	Liittyy elintarvikkeiden valmistuksen valvontajärjestelmään (Evira) Voi ostaa luomumarjaa poimintaehtoihin sitoutuneelta poimijalta
Poimija	Sitoutuu luomupoimintaehtoihin Ei liity valvontajärjestelmään

2.5.1 Keruualueselvittäjä

Keruualueselvittäjä liittyy ELY-keskuksen valvontaan ja tekee luomusuunnitelman ja vuosittaisen tuotantosuunnitelman. Keruualueselvittäjä vastaa selvitystyöllään, että keruualue täyttää luomutuotannon vaatimukset sekä tekee maanomistajien kanssa sopimuksen luomutuotannon ehtojen noudattamisesta. Hän myös päivittää karttoja luomukeruualueista ja pitää kirjanpitoa toimijoista, joille luomukeruualuetietoja luovutetaan. Selvittäjä ilmoittaa muutoksista luomukeruualueissa ELY-keskukseen ja päivittää karttoja luomukeruualueista. Silloin ostajat saavat aina viimeisimmän tiedon keruualueiden luomukelpoisuudesta selvittäjältä. (Tiermas 2019, viitattu 8.2.2019.)

Keruualueen selvittäjämallia on käytetty Lapissa, Kainuun pohjoisosissa ja Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa Koillismaalla, koska näillä alueilla ei tarvitse ryhtyä juurikäävän torjuntaan (Metsäkeskus 2016, viitattu 8.2.2019).

2.5.2 Maanomistaja

Selvittäjämallissa maanomistaja ei ilmoittaudu itse luomuvalvontaan, vaan hän sitoutuu noudattamaan luomutuotannon ehtoja kirjallisesti. Sitoumuksista huolehtii keruualueselvittäjä. Sitoutuminen tarkoittaa muun muassa sitä, että maanomistaja lupaa noudattaa luomutuotannon ehtoja ja ilmoittaa muutoksista metsänhoitotoimenpiteissä tai omistajuussuhteissa keruualueselvittäjälle. Mikäli maanomistaja haluaa kerätä ja myydä eteenpäin omistamaltaan alueelta keruutuotteita luomulähtoisinä, joko itse tai kerääjiä hyödyntäen, tulee hänen liittyä ELY-keskuksen luomuvalvontaan. (Tiermas 2019, viitattu 9.2.2019.)

Metsänomistaja voi ansaita puuntuoton lisäksi esimerkiksi pakurikäppää, mahlaa ja kuusenkerkkää hyödyntämällä. Kyseiset keruutuotteet ovat maanomistajan luvalla kerättäviä tuotteita. (Tiermas 2019, viitattu 9.2.2019.)

2.5.3 Ostajayritys

Ostajayritys liittyy Ruokaviraston luomuvalvontaan ja tekee luomusuunnitelman sekä vuosittaisen tuotantosuunnitelman. Ostajayritys huolehtii luomupoimijoiden ohjeistamisesta, sitoutumisesta luomupoimintaehtoihin sekä poimijoiden riittävän tietotason ylläpitämisestä. Koska poimijat eivät ole liittyneet luomuvalvontaan itse, voivat he luovuttaa keräämiään tuotteita ainoastaan luomuvalvontaan liittyneelle yritykselle. Keruualueiden kartat poimijat saavat ostajayrityksiltä, ja ostajayritys voi hankkia luomukarttatiedon keruualueselvittäjältä. (Tiermas 2019, viitattu 11.2.2019.)

Ostajayritys huolehtii, että kerätyt tuotteet täyttävät luomutuotannon vaatimukset. Tuotteiden jäljitettävyyden varmistamiseksi ostajayritys myös pitää asianmukaista kirjanpitoa ostetuista ja myydyistä tuotteista. (Tiermas 2019, viitattu 11.2.2019.)

2.5.4 Luomupoimija

Luomupoimija sitoutuu luomupoimintaehtoihin kirjallisesti Ruokaviraston verkkosivujen kautta. Tiedon keruualueista hän saa ostajayrityksiltä. Poimija voi myydä keräämiään tuotteita ainoastaan luomuvalvontaan liittyneille yrityksille, koska esimerkiksi kuluttajalle myynti vaatii myyjän itsensä liittymistä luomuvalvontaan, eikä poimija ole sitä tehnyt. Kun poimija luovuttaa luomukeruutuotteita ostajalle, hän kertoo, mistä tuotteet on kerätty. Jos poimija epäilee, että keruualueella on esimerkiksi tehty jotakin luomutuotantoon sopimattomia toimia, on hän velvollinen ilmoittamaan asiasta ELY-keskukseen. (Tiermas 2019, viitattu 11.2.2019.)

Luomutuotteita voi myydä ja markkinoida ainoastaan luomuvalvontaan kuuluva toimija. Poimija voi kuitenkin myydä esimerkiksi marjoja muillekin ostajille ilman estettä. (Tiermas 2019, viitattu 11.2.2019.)

2.6 Luomukeruualueet ja -tuotteet

Luomukeruualuetta voi olla esimerkiksi metsä, suo, pellonpiennar tai luomupelto. Luomupellolta voidaan kerätä keruutuotteena siellä viljeltävän kasvin lomassa luonnonvaraisesti kasvavia kasveja (”rikkakasveja”). Pellon pientareelta kerättyjä tuotteita, esimerkiksi nokkosta ja vadelmaa, voi myös pitää luomukeruutuotteina. Tyypillisimpiä luomukeruualueita ovat metsät ja muut luonteeltaan luonnonvaraiset alueet. Suojelluilla alueilla keruutuotanto ei ole mahdollista. (Tiermas 2019, viitattu 15.2.2019.)

Luomukeruutuotteet tarkoittavat luonnonvaraisesti lisääntyviä kasveja ja sellaisia kasvituotteita, jotka vertautuvat maataloustuotteiksi. Niitä ovat esimerkiksi marjat, sienet, villiyrtilit, kuusenkerkkä sekä erikoisluonnontuotteet, mm. pihka, pakuri, koivunmahla, turve, pettu ja terva. Kaikkien luomukeruutuotteiden ei siis tarvitse olla syötäviä tai elintarvikkeiden raaka-aineita, ja niihin luetaan myös esimerkiksi koristekasvit (jouluukuusi, jäkälä jne.). Luomukeruutuotteita (esim. koivunmahla, yrtit) voi käyttää myös kosmetiikkateollisuuden raaka-aineena. (Tiermas 2019, viitattu 15.2.2019.)

2.7 Luomukeruu ja metsänkäsittely

Luomukeruu ei saa vaarantaa kerättävän kasvin säilymistä keruualueella. Luomussa kiellettyjä tuotantopanoksia ovat kemialliset vesakon- ja heinätorjunta-aineet, kantokäsittely urealla, mineraalityppilannoitteet, hajusteiden käyttö hirvien karkottamiseen sekä muut mahdolliset käsittelyt ja toimenpiteet, joista ei ole vielä kirjallista tai virallista ohjetta. Jos on tarvetta tehdä edellä mainittuja kiellettyjä toimenpiteitä, sellaiset alueet pitää ilmoittaa pois luomukeruualueesta, tai aloittaa 3-vuotinen siirtymävaihe uudestaan ko. alueella. (Ruokavirasto 2018 viitattu 9.2.2019).

Kiellettyjä aineita käytetään hyvin vähän Suomen metsissä. Niitä käytetään tietyssä vaiheessa osana metsän luontaista kiertoa, esimerkiksi metsän uudistamisessa voidaan käyttää peitattua siementä, joka on harvinaista. Hakkuun jälkeen on saatettu käyttää kantokäsittelyyn ureaa. Luomussa sallitut tuotantopanokset ovat muun muassa terveyslannoitteet (esim. boori), tuhkalannoitus ja kantokäsittely harmaaorvakkaliuksella. Metsän harvennusten, hakkuiden ja istutusten kanssa ei ole ongelmaa. (Ruokavirasto 2019, viitattu 15.1.2019).

Luomutuotantoon siirrytään tavanomaisen tuotannon kautta. Kolme vuotta ennen sadonkorjuuta keruualueen pitää olla valvottua luomua, ennen kuin keruutuotteita voidaan myydä luomutuotteina. Siirtymävaihe voidaan hoitaa kahdella tapaa: joko ilmoitetaan tietty alue luomutuotannon vaatimukset täyttäväksi, tai lyhennetään kolmen vuoden aikaa, jos voidaan näyttää, että metsäalueen edeltävä käyttö on täyttänyt luomuvaatimukset vähintään kolmen edeltävän vuoden ajan. Lyhennystä varten voidaan tarvita esimerkiksi lausunto metsänhoitoyhdistykseltä. (Evira 2018, 51, viitattu 8.2.2019.)

2.7.1 Metsänlannoitus

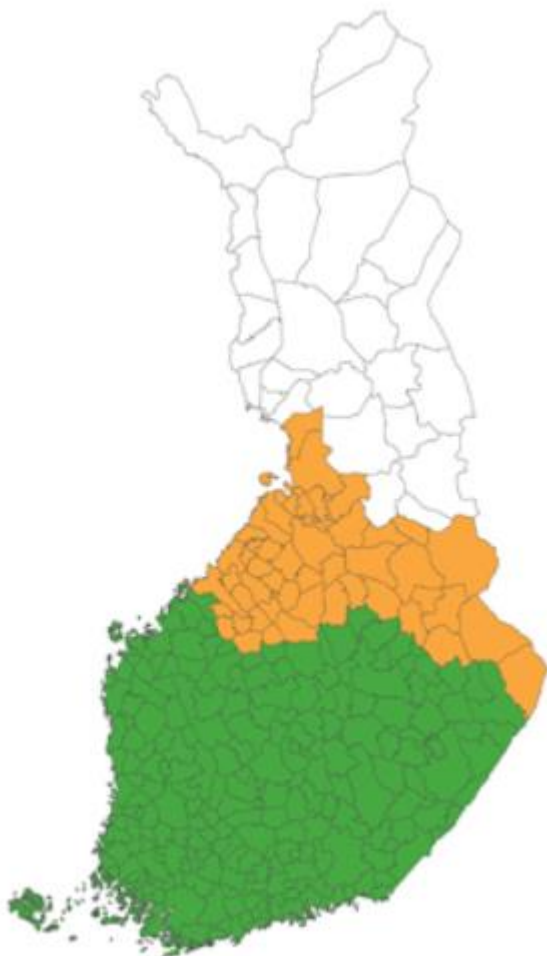
Metsänlannoitus on oikein toteutettuna taloudellisesti kannattavaa, se nopeuttaa puiden kasvua ja tuottaa laadukkaampaa puuta. Metsänlannoitus alkoi yleistymään Suomessa 1950- ja 1960-luvuilla. Lannoituksen huippuvuosi saavutettiin vuonna 1975, jolloin metsää lannoitettiin jopa 244 000 hehtaaria. Lannoitusmäärät laskivat nopeasti ollen 1990-luvun alussa noin 5 000 hehtaaria vuodessa, mutta ovat sen jälkeen nousseet tasaisesti ja vuonna 2018 lannoitettiin noin 60 000 hehtaaria. (Seppänen 2011, 1, viitattu 12.2.2019; Yle 2018, viitattu 12.2.2019.)

Pääosa lannoituksista on nykyään tuhkalannoituksia ja puhdas tuhkalannoitus soveltuu luomuke-ruualueille. Tuhkan tulee olla peräisin puusta, jota ei ole käsitelty kemiallisesti kaadon jälkeen. Kansallisen lannoitevalmistelainsäädännön mukaan tuhkalannoitteen mukana tulee myös olla tuotese-loste, josta selviää mm. tuhkan kadmiumpitoisuus, jonka vuosittaista enimmäiskuormitusta ei saa ylittää (metsässä korkeintaan 100 g / ha 60 vuoden ajanjaksona annettuna). Turpeen, oljen tai muun tuhkan käyttö ei ole luomussa sallittua. (Partanen 2017, viitattu 25.1.2019.)

2.7.2 Juurikäävän ja vesakon- ja heinätorjunta

Juurikääpä on havupuissa leviävä ja puustoa lahottava sieni, joka aiheuttaa levitessään taloudelli-sia menetyksiä. Juurikääpä on torjuttava havupuuvaltaisissa metsänhakkuissa kesäaikana, vel-voite on voimassa eteläisessä ja keskisessä Suomessa 1.5.–30.11. Havupuuvaltaisella metsiköllä tarkoitetaan metsää, jossa mäntyä tai kuusta tai molempia yhteensä on yli 50 % metsikön puuston tilavuudesta. Pohjoisempi Suomi ei kuulu riskialueeseen (Kuva 2), joten siellä torjunta ei ole pakol-lista. Juurikääpää voidaan torjua esimerkiksi käsittelemällä kannot hakkuun jälkeen torjunta-ai-neella tai vaihtamalla uudistushakkuun jälkeen puulajia lehtipuuksi. (Metsäkeskus 2016, viitattu 6.2.2019.)

Luomutuotantoon soveltuva juurikäävän torjuntavaihtoehto on kantokäsittely harmaaorvakkaliuok-sella urean sijaan. Talviaikaan juurikäävän torjumiseksi ei välttämättä tarvitse tehdä toimenpiteitä. Juurikäävän torjuntaan ei talviaikana tarvitse ryhtyä, jos terminen kasvukausi ei ole alkanut, hak-kuupäivän lämpötila on pakkasen puolella tai maassa on yhtenäinen lumipeite. Juurikäävän torjun-taa ei myöskään tarvita välttämättä, vaikka lumipeitettä ei olisi. Mikäli lumipeitettä ei ole, hakkuun kohteena olevan metsän sijaintikunnan alimman lämpötilan hakkuuta edeltävällä kolmen viikon ajalla tulee olla alle - 10 celsiusastetta. (Metsäkeskus 2016, viitattu 6.2.2019.)

KUVA 2. Juurikäävän leviämisen riskialueet ovat metsälaissa tarkoitetut, oheisella kartalla kuvatut eteläinen (vihreä alue) ja keskinen Suomi (oranssi alue). (Metsäkeskus 2016, viitattu 6.2.2019)

Kemiallisia torjunta-aineita säädellään jo metsäsertifioinnissa ja niiden käyttökohteet ja käyttömäärät ovat pieniä. Metsätaloudessa niitä käytetään lähinnä pellonmetsityksissä ja muissa kohteissa, joissa runsas heinikko voi vaarantaa puuntaimien kasvun. Luonnonvarakeskuksen tuoreimman tilaston mukaan vuonna 2014 Suomessa tehtiin kemiallinen heinänkäsittely 423 hehtaarille. (Hohteri 2017, viitattu 22.1.2019.)

Luomusertifioituilla alueilla vesakon- ja heinäntorjunta-aineiden käyttö on kielletty. Luomukeruualueiden osalta metsänomistaja ilmoittaa, millä alueilla kiellettyjä aineita on käytetty ja ne poistetaan luomukeruualueista. (Ruralia-instituutti 2019, viitattu 12.2.2019.)

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Työssä selvitetään, miten yksityismetsänomistajan tulee käytännössä toimia, jos hän haluaa luomusertifioida metsäänsä ja aloittaa toiminnan keruualueidensa luomuluonnontuotteiden kerääjänä, myyjänä ja jalostajana. Tämä tarkastelu tehdään Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevan 33,1 hehtaarin metsätilan näkökulmasta. Työ tehdään yksityiselle metsätilalle, koska Pohjois-Pohjanmaalla ei ole suurta, yhtenäistä luomukeruualuetta kuten Lapissa. Lapissa jokaisen metsänomistajan ei ole tarvinnut itse selvittää luomusertifiointiin ja luomukeruuseen liittyviä asioita, vaan keruualueselvittäjät ovat tehneet työn heidän puolestaan. Pohjois-Pohjanmaalla metsänomistajat selvittävät asiat ja suorittavat maksut itse, elleivät saa hankittua tilalleen keruualueselvittäjää.

Aineisto työtä varten on hankittu enimmäkseen internet-läheistä, apuna oli myös Heli Pirisen vuonna 2018 toimittama Luonnontuoteopas. Metsätilan perustiedot saatiin tilan metsäsuunnitelmasta. Lisäksi haastateltiin metsätilan omistajaa tilan hoidon ja tavoitteiden suhteen, sekä verottajaa luonnontuotteiden keruun ja myynnin verotuskysymyksistä.

Metsätilan kasvupaikoista 25,7 hehtaaria on kuivahkoa kangasta tai vastaavaa suota, 6,9 hehtaaria tuoretta kangasta tai vastaava suota ja 0,5 hehtaaria kuivaa kangasta tai vastaavaa suota. Metsä on laadultaan kokonaan kehityskelpoista. Valtaosa puustosta, 1196 m³, on mäntyä. Koivun tilavuus on 247 m³, kuusen tilavuus on 171 m³ ja muuta puustoa on 6 m³. Puustosta 14,1 hehtaaria on kehitysluokaltaan uudistusala ja taimikkoa, 9 hehtaaria on nuorta kasvatusmetsää, 8,8 hehtaaria varttunutta kasvatusmetsää ja 1,2 hehtaaria uudistuskypsää metsää.

Vuosille 2018–2027 tilalle on suunniteltu tehtäväksi hakkuita, joiden yhteiskertymä olisi 339 m³. Suurin osa hakkuista toteutetaan harvennus- ja avohakkuina ja pieni osa kaistalehakkuina. Metsänhoitotoiksi on suunniteltu männyn kylvöä, istutusta ja luontaista uudistamista, mekaanista rai-vausta, maanpinnan käsittelyä laikutuksella, naveromätästyksellä ja äestyksellä, taimikonhoitoa ja -kunnostusta sekä kunnostusojitusta. Metsätilalla ei ole käytetty lannoitteita tai kasvinsuojeluaineita edellisten 3 vuoden aikana, eikä niitä ole tarkoitus käyttää tämänhetkisen metsänhoitosuunnitelman aikaan, joten alue soveltuisi kokonaisuudessaan luomukeruualueeksi.

Metsänomistaja olisi kiinnostunut hyödyntämään jokamiehen oikeuksien ulkopuolelle jääviä keruutuotteita, joista tärkeimpänä kuusenkerkkä, pihka, mahla ja mustikanvarvut.

4 LUOMUSERTIFIOINTIVAIHTOEHDOT YKSITYISMETSÄNOMISTAJAN NÄKÖKULMASTA

4.1 Metsätilalta hyödynnettäviä keruutuotteita

Metsänomistajan tulee sovittaa yhteen metsätaloudelliset ja keruutoiminnan tavoitteet. Suurin osa luomukeruutoiminnasta ei haittaa mitenkään metsänkasvatusta, kuitenkin metsänomistajan on hyvä huomioida joidenkin keruutuotteiden haitat. Esimerkiksi petunkeräys vahingoittaa puita ja altistaa ne sieni- ja hyönteistuhoriskeille. Metsän uudistamistavalla ja maanmuokkauksella puolestaan on vaikutuksia kenttä- ja pohjakerroksesta kerättävien lajien satotasoon.

Esimerkin metsätilalta saatavia keruutuotteita olisivat mm. kuusen- ja männynkerkät, pihka, mahla, kanerva ja mustikanvarvut. Metsänomistaja ei hyödy jokamiehen oikeuksien nojalla kerättävistä tuotteista (Kuva 3), joten luomujärjestelmään ei kannata niiden takia liittyä.

KUVA 3. Puolukkaa saa kerätä jokamiehen oikeudella. (Kuva: Hilli 2018)

4.1.1 Kuusenkerkkä

Kuusenkerkkää kerätään yleensä läpimitaltaan 10–20 cm paksuisista kuusista. Puun ikä ja kasvu-
paikka vaikuttavat kuusenkerkkien kokoon ja satomäärään. Vanhoissa ja varjoisissa kuusikoissa
kerkät ovat yleensä pieniä ja siten satomäärä alhaisempi kuin nuorissa, harvennetuissa metsi-
köissä. (Pirinen 2018, 242, viitattu 15.2.2019.)

Metsätilalla on noin 1,5 hehtaaria kuusenkerkän keruuseen sopivaa puustoa. Kerkät ovat parhaim-
millaan kesäkuun ensimmäisen ja toisen viikon aikana, jolloin ne ovat 3–5 cm pitkiä. Silloin neula-
set ovat pehmeitä ja vaaleanvihreitä ja ne saadaan hyvin irti joko sormin taivuttamalla tai veitsellä
katkaisemalla. Kuusesta kerätään tasaisesti enintään kolmasosa kerkistä ja kasvavista puista jäte-
tään latvakasvain keräämättä. Kuusenkerkät sisältävät runsaasti A- ja C-vitamiinia, kivennäisai-
neita ja erilaisia haihtuvia öljyjä ja niitä voi käyttää elintarvikkeissa, kosmetiikassa ja rohdoksissa.
(Pirinen 2018, 242–243, viitattu 15.3.2019).

4.1.2 Männystä saatavat luonnontuotteet

Pihka suojaa puita taudeilta ja tuholaisilta. Pihkaa hyödynnetään aktiivisella valutuksella tai kerää-
mällä puunrungoissa valmiina olevista haavoista saatavaa pihkaa eli passiivista pihkaa (Kuva 4).
Aktiivisessa pihkan valutuksessa puunrunkoa vaurioitetaan tahallisesti, jolloin pihkaa kerätään
kesä-elokuussa. Parhaat pihkapuut kasvavat tuoreilla ja lehtomaisilla kankailla ja ne ovat suureh-
koja sekä iäkkäitä. Pihkaa kannattaa kerätä noin 100–150-vuotiaista puista, joiden läpimitta on 20–
30 cm. Aktiivivalutuksessa pihkaa saadaan yleensä noin 70–80 grammaa yhdestä puuyksilöstä.
(Pirinen 2018, 244–245, viitattu 25.2.2019.)

Tällä tilalla pihkan aktiivinen valuttaminen soveltuu keruumenetelmäksi, sillä tilalla aiotaan suorittaa
aktiivisesti metsänhoitotöitä. Pihkan aktiiviseen valutukseen soveltuvat kuviot, joille suunnitellaan
hakkuuta lähitulevaisuudessa, koska pihkan valutus vaurioittaa puun pintaa. Puut voidaan käyttää
kuitenkin myös sahateollisuudessa, mikäli pihkanvalutus ei ole toistuvaa. Parhaiten pihkan valu-
tukseen sopivat tuoreen ja kuivahkon kankaan 115–150-vuotiaat männiköt. Jos metsänomistaja
haluaa valuttaa pihkaa useana vuonna samoista puuyksilöistä, puut kelpaavat usein enää vain
polttopuiksi (Pirinen 2018, 245, viitattu 25.2.2019).

KUVA 4. Pihkaa puunrungolla (Kuva: Hilli 2018)

Tältä tilalta pihkan valutukseen parhaiten sopivaa, vanhahkoa metsää on noin 4,1 hehtaarin kokoisella alueella. Alueelle on suunniteltu tehtäväksi hakkuita seuraavien 8 vuoden aikana. Pihkaa voi hyödyntää mm. luonnonkosmetiikassa, lääkkeenä pihkasalvan muodossa, laastarina mm. reumatismiin, ihorikkojen ja hiertymien hoidossa, sekä suun desinfioinnissa purukumin tapaan. (Pirinen 2018, 246, viitattu 25.2.2019).

Tilalla on paljon mäntymetsiä, joten metsäomistaja voisi hyödyntää myös männystä saatavia muita tuotteita. Männystä saatavia luonnontuotteita tai niiden raaka-aineita ovat pihkan ohella terva, männynkerkät sekä pettu ja männyn kuori. Tälle tilalle näistä luonnontuotteista soveltuisivat männynkerkät ja kuori, sillä petuntuotanto vaurioittaa puuta ja alentaa kasvua. Kuorta voidaan mahdollisesti kerätä harvennushakkuiden yhteydessä.

4.1.3 Kanerva ja mustikanvarvut

Kanervat viihtyvät kuivissa ja kuivahkoissa kangasmetsissä, joita tällä tilalla on yhteensä 18,3 hehtaaria. Kanervasta hyödynnetään usein kukkia ja kukkivien versojen latvoja. Kukinta-aika on parhaimmillaan elokuussa. Kukat kerätään usein riipimällä ja kukkaversot leikkaamalla, myös koneellista leikkuuta on käytetty. (Pirinen 2018, 275, viitattu 9.3.2019.) Kanervan kukille ja kukkaversoille on paljon erilaisia käyttötapoja, joten kanervan hyödyntämistä maanomistaja voisi miettiä.

Mustikka viihtyy parhaiten tuoreissa ja kuivissa kangasmetsissä, joita esimerkin metsätilalla on paljon. Mustikan versoja, lehtiä ja varpuja otetaan talteen elintarvike-, rohdos-, kosmetiikka- ja koristekäyttöön. Verso tarkoittaa 5–10 cm:n pituista kärkiosaa, joka leikataan saksilla tai mustikan versojen keruuseen tarkoitetulla niittolaitteella talteen. Mustikan versoa kasvaa hehtaarilla noin tuhat kiloa. Versoja voi ottaa talteen keräämällä niitä kahden vuoden välein, kerralla kolmasosa kasvustosta. Mustikoissa on paljon terveyttä edistäviä bioaktiivisia aineita, kuten polyfenoleja. Keruu tapahtuu kuivalla säällä terveestä kasvustosta. Sen jälkeen versot kuivataan ja varastoidaan kokonaisina. Versoja voi jalostaa yrttijuomaksi tai hyödyntää koristekäytössä. (Pirinen 2018, 275, viitattu 9.3.2019.)

4.1.4 Mahla

Mahla on 99-prosenttisesti puun maasta ottamaa vettä. Loput siitä koostuu sokerista, hedelmähapoista, proteiineista sekä kivennäisaineista. Laadukkainta mahlaa saa rauduskoivusta, koska sen kasvupaikat ovat ravinteikkaimpia. Hieskoivusta saa mahlaa enemmän, mutta se on miedompaa. Mahlaa kannattaa kerätä läpimitaltaan yli 15 cm olevista puista. Niistä saa mahlaa 2–4 litraa vuorokaudessa ja yli 30 cm läpimitaltaan olevista puista 10–15 litraa vuorokaudessa. Mahla kerätään poraamalla koivuun 2–4 reikää noin 30 cm:n korkeudelle maasta. Reikiin asennetaan valutusletku, joita pitkin mahla valutetaan sankoon tai kanisteriin. (Pirinen 2018, 229–231, Viitattu 9.3.2019.) Tältä tilalta mahan valutukseen soveltuvia yli 15 cm:n paksuisia puita löytyy noin 6,6 hehtaarin kokoiselta alueelta.

Mahlaa voi jatkojalostaa juomaksi sellaisenaan, tai sitä voi käyttää esimerkiksi mehujen ja viinien raaka-aineena. Mahlaa voi käyttää myös kosmetiikassa nesteenä veden tilalla. Mahlan valutukseen käytettävät puut eivät sovellu enää valutuksen jälkeen saha- ja levyteollisuuteen, mutta ne voi hyödyntää esimerkiksi kuitu- ja polttopuuna. (Pirinen 2018, 229–231, viitattu 9.3.2019.)

4.2 Maanomistajan liittyminen luomutuotannon valvontaan itse

Liittyäkseen luomuvalvontaan metsänomistaja tekee ensimmäisenä ilmoituksen ELY-keskukseen. Hän täyttää Ruokaviraston luomuvalvontalomakkeen 1; peruslomake, jolla ilmoitetaan tilan tiedot ja sitoudutaan noudattamaan valvontajärjestelmän vaatimuksia. Liitteeksi laitetaan täydennyslomake 1C, jolla ilmoitetaan tuotantosuunnaksi keruutuotanto. Lomakkeiden liitteeksi tulee laittaa myös luomusuunnitelma, johon sisällytetään toiminta, eli vähintään selvitys siitä, missä keruualueet sijaitsevat ja kartat alueista. Metsänomistajan tulee tehdä selvitys, mitä metsänhoitotoimenpiteitä alueella on tehty viimeisten kolmen vuoden aikana. Selvityksestä tulee käydä ilmi muun muassa, onko ollut avohakkuita, istutuksia tai lannoituksia tai käytetty kasvinsuojeluaineita. Hakemukseen tulee liittää myös ajantasainen metsänhoitosuunnitelma. Lisäksi ilmoitetaan, mitä mistäkin kerätään, miten lajien turvaaminen alueella taataan, lista kerättävistä kasvilajeista ja niiden osista sekä keruu-aika. Vuosisuunnitelmaan kuvataan aiotut toimet sinä vuonna. (Tiermas 2019, viitattu 25.3.2019.)

Kun asiapaperit on toimitettu ELY-keskukseen ja tarvittaessa on vastattu lisäselvityspyyntöihin, alueelle tehdään ensimmäinen tarkastus. Tarkastuksessa käydään läpi kaikki asiapaperit ja katsotaan, onko aloitettu pitämään muistiinpanoja tarvittavista asioista. Jos kaikki on kunnossa, metsänomistaja hyväksytään keruualueiden osalta luomuvalvontajärjestelmään. Sen jälkeen ELY-keskus antaa luomutodistuksen eli asiakirjaselvityksen, mikä mahdollistaa tuotteiden myymisen luomuna.

Luomutodistuksen saa se toimija, joka on tehnyt selvitystyön alueen luomukelpoisuudesta ja liittänyt keruualueen luomuvalvontaan. Ainoastaan valvontaan liittynyt toimija, jolla on luomutodistus, voi hyödyntää luomukeruualueelta kerätyt tuotteet luomuna. (Tiermas 2019, viitattu 25.3.2019.)

Kun metsänomistaja liittyy itse luomuvalvontaan, tulee siitä jonkin verran kustannuksia. Luomurekisteriin merkitsemistä koskevan hakemuksen käsittelyn hinta on 110 euroa toiminnanharjoittajaa

kohden ja maksu suoritetaan kerran, valvontaan liittyessä. Tuotantotarkastuksen perusmaksu on 140 euroa ja tarkastusmaksu noin 90 euroa tunnilta. Luomutuotantoon liittyneille suoritetaan tarkastus vuosittain. (Tiermas 2019, 25.3.2019.) Luomusertifiointin kustannukset ilmoitetaan metsätalouden veroilmoituksen muihin kustannuksiin lomakkeella 2C. (Verohallinto 2019, viitattu 16.4.2019).

Mikäli metsänomistaja liittyy itse luomuvalvontaan, tulisi hänellä olla selvillä varma ostaja metsästä kerätyille raaka-aineille jo ennen valvontaan liittymistä. Jos poimijana tai kerääjänä toimii joku muu kuin metsänomistaja itse, tulee metsänomistajan neuvotella mahdollinen tuotto-osuus itselleen. Muutoin metsänomistaja maksaa luomuvalvonnasta aiheutuvat kulut, eikä itse hyödy luomuvalvontaan liittymisestä lainkaan.

4.3 Keruualueen liittäminen valvontaan keruualueselvittäjän avulla

Selvittäjä on juridinen henkilö, joka tekee luomuvalvontaan liittymiseen kuuluvat velvollisuudet luonnollisten henkilöiden puolesta. Selvittäjämallissa selvittäjä liittyy luomuvalvontaan ja toimittaa samalla tavalla ELY-keskukseen ilmoituksen, tarvittavat liitelomakkeet ja luomusuunnitelman, ja myös maanomistajan sitoumukset luomutuotannon ehtojen noudattamisesta. Keruualueen selvittäjän osalta luomusuunnitelma on hieman erilainen kuin maanomistajan osalta. (Tiermas 2019, viitattu 29.3.2019.)

Metsänomistajan tulee antaa selvittäjälle tiedot metsätilallansa tai -tiloillansa tehdyistä metsänhoitotoimenpiteistä viimeisten 3 vuoden ajalta ja miten siirtymäaikavaatimukset täytetään. Lisäksi metsänomistajan tulee antaa tiedot keruualueiden omistussuhteista. Metsänomistaja ja selvittäjä sopivat, miten tiedot muutoksista esim. alueiden omistussuhteissa ja metsänhoitotoimissa saatetaan selvittäjän tietoon. Luomusuunnitelmaan tulee sisältyä keruualueiden sijainti ja kartat sekä selvitys, miten näitä tietoja päivitetään. Selvittäjän tulee kuvata tapa, miten ylläpitää ja päivittää edellä mainittuja tietoja vuosittain. Lisäksi ilmoitetaan, miten lajien säilyminen turvataan keruualueilla sekä tiedossa olevat ostajat, yritykset ja niiden yhteystiedot, joille kartta-aineistoa luovutetaan. Vuosuunnitelmaan kuvataan aiotut toimet kyseisenä tuotantovuotena. (Tiermas 2019, viitattu 29.3.2019.)

Keruualueen selvittäjällä on velvollisuus kertoa maanomistajille sopimuksen sisällöstä, eli mihin maanomistajat sitoutuvat. Selvittäjämallissa luomutodistus annetaan keruualueen selvittäjälle. Yksittäinen maanomistaja ei saa luomutodistusta tässä mallissa. (Tiermas 2019, viitattu 29.3.2019.) Keruualueen selvittäjä vastaa myös kaikista syntyvistä kustannuksista. Kustannukset ovat samat kuin perusmallissa, mutta perusmallin tapauksessa metsänomistaja maksaa kaiken itse.

Luomukeruusta kiinnostuneet yritykset voivat hankkia keruualueselvittäjältä kartat luomukeruualueista. Ostajayritysten tehtävä on ohjeistaa luomupoimijat. Poimija voi myydä luomukeruu tuotteet ainoastaan luomuvalvontaan kuuluvalla ostajayritykselle, sillä poimija ei ole liittynyt luomuvalvontaan itse. (Tiermas 2019, viitattu 29.3.2019.)

4.4 Metsänomistaja luomutuotteiden kerääjänä ja jatkojalostajana

Mikäli metsänomistaja kerää itse tuotteita luomukeruu tuotantoon liittämältään alueelta, ELY-keskus tarkastaa myös toimijan keruutoiminnan. Tarkastuksen kohteina ovat tällöin kerätyt lajit, kerättyjen tuotteiden määrä sekä tuotteiden jäljitettävyyden eli myynnit ja varastotase. Ostotoimintaa harjoittavat yritykset kuuluvat Ruokaviraston luomuvalvontaan. Ostotoimintaa koskevat ohjeet on annettu Eviran ohjeessa 18222/5, Luomutuotanto 3. Elintarviketuotannon ehdot. Luonnontuotteita keräävät ja niitä ostotoimintaa harjoittaville yrityksille myyvät poimijat (yksityishenkilöt) noudattavat ostoyrityksen antamia ohjeita, joiden vähimmäissisältö on kuvattu edellä mainitussa Eviran ohjeessa 18222/5. Keruutoiminnassa on lisäksi otettava huomioon luonnonsuojelulain (1096/1996) sekä luonnonsuojeluasetuksen (160/1997, muutettu 913/2005) rajoitukset rauhoitettujen kasvien osalta. (Evira 2018, 53, viitattu 22.3.2019.)

Luomutuotteiden käsittelyn lainsäädäntö, valvonta ja luokittelu riippuu siitä, miten luomukeruu tuotteita käsitellään keruun jälkeen. Jos tuotteita käsitellään vain vähän, esimerkiksi kauppakunnostetaan, pakataan markkinoille tai kuivataan, ei se edellytä ilmoittautumista alhaisen jalostusasteen toimintaan. Alhaisen jalostusasteen toimintaa on tilan omien tuotteiden alhainen jalostus, kuten esimerkiksi marjojen jäädytys, ja se vaatii ilmoittautumisen valvontaan erikseen. Elintarviketeollisuutta varten keruu tuotteiden pakastamisen tulee olla kotipakastinta tehokkaampaa pakastusta eli *jäädyttämistä*. Myös elintarvikkeiden valmistustoimintaa varten tulee ilmoittautua valvontaan. Väheistä käsittelyä ja alhaisen jalostusasteen toimintaa valvovat ELY-keskukset ja elintarvikkeiden

valmistustoimintaa valvoo Ruokavirasto. Rajatapauksissa ELY-keskus päättää siitä, kuuluuko toiminta ELY-keskuksen vai Ruokaviraston valvontaan. Tuotteiden käsittelyssä on aina otettava huomioon elintarvikelainsäädännön ja -hygienian vaatimukset. (Tiermas 2019, viitattu 6.2.2019.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Nykyjärjestelmällä metsänomistajan kannattaa maksaa luomusertifiointista vain, jos hän aikoo kaupallistaa luomukeruuotteet itse. Jokamiehen oikeudella kerättävät ja poimittavat tuotteet eivät tuo metsänomistajille tuottoa. Myöskään maanomistajan luvalla kerättävät luomutuotteet tai niiden raaka-aineet eivät tuota tuloja, mikäli metsänomistaja ei itse neuvottele itselleen korvausta tai toimi näiden tuotteiden kerääjänä.

Luomukeruualueiden sertifiointijärjestelmän uudistuksen tarkoitus oli laajentaa luomukeruualueiden peittävyttä ja parantaa alan yritysten toimintaedellytyksiä. Selvittäjämallia ei ole käytetty Pohjois-Pohjanmaalla Koillismaata lukuun ottamatta. Pohjois-Pohjanmaalla kiinnostusta selvittäjänä toimimiseen ei todennäköisesti löydy niin helposti kuin Lapissa, Koillismaalla ja Kainuun pohjoisosissa, koska Pohjois-Pohjanmaalla joutuu selvittämään juurikäävän torjunta-alueet lannoitettujen alueiden lisäksi.

Luonnontuotealan yritykset Pohjois-Pohjanmaalla ovat melko pieniä, joten niillä ei välttämättä olisi kiinnostusta tai resursseja selvittäjänä toimimiseen. Todennäköisesti nämä yritykset saavat hankittua tarpeeksi raaka-ainetta tuotteisiinsa Lapista ja Kainuusta. Selvittäjämalli voisi toimia metsänomistajien tai yrittäjien yhteistyöllä, jolloin sertifioitaisiin laajempi alue kerralla. Tällöin joku metsänomistajista tai luonnontuotealan yrittäjistä toimisi selvittäjänä ja kulut jaettaisiin usean metsänomistajan kesken.

Luomuvalvontaan liittyminen edellyttää myös ajan tasalla olevaa metsäsuunnitelmaa. Kaikilla metsänomistajilla ei kuitenkaan ole metsäsuunnitelmaa. Metsäkeskuksen Metsään.fi-palvelusta löytyvät hoito- ja hakkuuehdotukset metsätiloille. Metsään.fi-palvelussa tiedot on tuotettu laskennallisesti kaukokartoitustiedon pohjalta ja palvelun metsävaratieto on metsänomistajalle maksutonta. Metsänomistaja voi hyödyntää tietoja metsätalouden päätöksenteossa. Metsään.fi-palvelun tiedot ovat hyvin kattavia ja niitä voidaan päivittää. Näiden tietojen riittävyyttä luomuvalvonnan perustaksi pitäisi vakavasti harkita.

Osaksi metsäkeskuksen metsään.fi palvelua on suunnitteilla metsäalueiden luomusitoumusten sähköinen palvelu. Palvelu helpottaa luomukeruualueiden perustamista, jos käytetään selvittäjä-

mallia. Tämä ei kuitenkaan poista metsänomistajan tai selvittäjän vaatimusta luomuvalvontaan liittymisestä. Mikäli metsänomistaja haluaa kerätä tuotteita itse ja markkinoida ne luomuna, luomuvalvontaan liittymisen prosessi ei muutu helpommaksi. Palvelu mahdollistaa luonnontuotteiden poimijoille ja ostajille luomukeruukarttojen tulostamisen ja lataamisen sovellusten käyttöön.

6 POHDINTA

Ennen hakeutumista valvontajärjestelmään metsäomistajan kannattaa tutustua huolellisesti ohjeisiin ja luomuvälvönnän vaatimuksiin. Jos tulee kysyttävää, kannattaa olla yhteydessä ELY-keskukseen asian selvittämiseksi. Lisäksi kannatta miettiä myös mahdollisesti maksettavaksi tulevia kustannuksia ja saatavia tuottoja. Useiden luonnontuotteiden kerääminen on suhteellisen hidasta ja saatava hinta voi olla aika alhainen verrattuna keruuseen käytettyyn aikaan.

Selvittäjämalli ei suoraan ota kantaa siihen, miten päätetään, mitä luomutuotteita tai raaka-aineita metsästä kerätään. Metsäomistajan kannattaa itse perehtyä, mitä luomutuotteiksi tai niiden raaka-aineiksi sopivia kasveja metsässä kasvaa ja miten keräys suoritetaan, jotta omat tavoitteet metsänkasvatuksen ja mahdollisesti muun toiminnan (esimerkiksi mehiläistarhaus) suhteen tulevat huomioituksi.

Mikäli tilalta kerätään useita erilaisia tuotteita tai niiden raaka-aineita, metsäomistajaa työllistää suunnitelmaan liittyvä selvitys, miten lajien turvaaminen alueella taataan. Tämä vaatii metsäomistajalta eri lajien kasvutapojen tuntemusta ja perehtyneisyyttä eri keruutapojen vaikutuksesta kasveihin, jotta hän osaa arvioida vuosittaisen keruumäärän.

Luomuvälvönnän liittymisestä aiheutuu toimia, jotka vievät myös aikaa. Luomukeruualueen tarkastuksessa katsotaan, että kartta-aineisto ja luomusuunnitelma ovat ajan tasalla ja käydään läpi metsänhoitosuunnitelma ja muun muassa luomusuunnitelmaan liittyvät asiapaperit. Käydään läpi muistiinpanot, mitä on kerätty milloinkin ja mihin tuotteita on myyty. Toisin sanoen metsäomistajan, mikäli hän on itse liittynyt luomuvälvönnän piiriin, tulee pitää kirjaa, mitä tuotteita on kerätty ja kuinka paljon ja mihin ne on myyty.

LÄHTEET

Evira 2017. Keruualueiden luomusertifiointi. Viitattu 20.1.2019,
<https://docplayer.fi/42423807-Keruualueiden-luomusertifiointi.html>

Evira 2018. Keruualueiden luomusertifiointi. Viitattu 20.2.2019,
<https://docplayer.fi/71620548-Keruualueiden-luomusertifiointi.html>

Hohteri, H. 2017. Glyfosaatin käyttö metsässä olisi sallittua ja tehokasta – yksi raivauskerta riittäisi. Maaseudun tulevaisuus. Viitattu 22.1.2019, <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/mets%C3%A4/glyfosaatin-k%C3%A4ytt%C3%B6-mets%C3%A4ss%C3%A4-olisi-sallittua-ja-tehokasta-yksi-raivauskerta-riitt%C3%A4isi-1.207271>

Järvelä, M-L & Sankari, T. 2019. Luomukeruualueiden pinta-alat (ha) Suomessa vuoden 2017 lopussa. Oulun ammattikorkeakoulu 3/2019.

Luke 2019. Luomukeruualue. Viitattu 6.2.2019, <https://www.luke.fi/ruokafakta/vihannekset-hedelmät-ja-marjat/luomukeruualue/>

Luomuinstituutti 2019. Luomukeruualueiden sertifioinnilla monikäyttöä metsille. Viitattu 6.2.2019, <https://luomuinstituutti.fi/luomukeruualueiden-sertifioinnilla-monikayttoa-metsille/>

Metsäkeskus 2016. Juurikäävän torjunta. Viitattu 6.2.2019, <https://www.metsakeskus.fi/juurikaavan-torjunta>

Metsäkeskus 2019. Luomusertifiointi kiinnostaa metsänomistajia. Viitattu 6.2.2019, <https://www.metsakeskus.fi/uutiset/metsien-luomusertifiointi-kiinnostaa-metsanomistajia>

Metsäyhdistys 2014. Metsäomistus. Viitattu 6.2.2019, <https://smy.fi/forest-fi/metsatietopaketti/metsanomistus/>

Partanen, B. 2017. Luomukeruualueet ja tuhkalannoitus. Helsingin yliopisto Viitattu 25.1.2019, http://tapio.fi/wp-content/uploads/2017/08/Luomukeruualueet_Birgitta_Partanen_23032017.pdf

Pirinen, H. 2018. Luonnontuoteopas. Helsinki: Opetushallitus.

Ruokavirasto 2018. Eviran ohje 18222/5. Luomutuotanto 3. Elintarviketuotannon ehdot. Viitattu 9.2.2019, https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/tietoa-meista/asiointi/oppaat-ja-lomakkeet/yri-tykset/luomun-lomakkeet/luomutuotannon-ohjeet/eviran_ohje_18222_5.fi.pdf

Ruralia-instituutti 2019. Luomumetsistä moneksi. Viitattu 20.1.2019, <https://www.helsinki.fi/fi/ruralia-instituutti/luomumetsista-moneksi>

Tiermas, M. 2019. Luomukeruutuotanto ja luomukeruualueiden perustaminen – ohjemateriaali. Viitattu 1.3.2019. <https://www.proagriaoulu.fi/fi/videot/>

Seppänen, J. 2011. Metsänlannoitus; tuottava sijoitus. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Viitattu 22.1.2019, <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/28124/Valmis%20oppari.pdf;jsessionid=189CD91ACDDC1C12FDBD4AA17F94B4AE?sequence=1>

Yle 2018. Metsien lannoitus yleistyy jälleen Suomessa – lisäkasvulla ruokkii puolet sellutehtaasta. Viitattu 12.2.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10346369>

Verohallinto 2019. Henkilökohtainen tiedonanto, puhelinkeskustelu. 16.4.2019.

Vuorela, E. 2018. Luomukeruualueiden sertifiointi Suomessa. Viitattu 6.2.2019, https://proluomu.fi/wp-content/uploads/sites/11/2018/07/luomukeruu_proluomu_eija-vuorela_net-tiin.pdf